

YOL HƏRƏKƏTİ TƏHLÜKƏSİZLİYİ: HÜQUQİ TƏBİƏTİ VƏ İNKŞAF PERSPEKTİVLƏRİ

R.M.Zeynalov,
polis general-mayoru,
E.Ə.Əliyev,
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru,
DİN Baş Dövlət Yol Polisi İdarəsi.
e-mail: a-etibar@rambler.ru

Məqalədə müəlliflər tərəfindən Azərbaycan Respublikasında yol hərəkəti təhlükəsizliyinin hüquqi təbiətinə dair məsələ araşdırılır və təhlükəsizliyin təmin olunmasının gələcək inkişaf perspektivləri tövsiyə edilir.

Əsas sözlər: yol hərəkəti təhlükəsizliyi, avtomobil nəqliyyatı, iqtisadi infrastruktur, inkişaf perspektivləri

Müasir dövrdə avtomobil nəqliyyatı ölkənin iqtisadi infrastrukturunda xüsusi yer tutur. İnsanların, cəmiyyətin və dövlətin nəqliyyat tələbatının ödənilməsi, gündəlik yük və sərnişin daşımalarının həyata keçirilməsi məhz avtomobil nəqliyyatının müntəzəm fəaliyyət göstərməsindən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Avtomobil nəqliyyatı müəyyən funksiyalar yerinə yetirir ki [1, s.481], bu da onun ahəngdar işinin və iştirak etdiyi yol hərəkəti prosesində təhlükəsizliyin etibarlı şəkildə təmin edilməsini şərtləndirir. Ümumiyyətlə, yol hərəkəti təhlükəsizliyi ümummilli təhlükəsizlik sisteminə aid olan vacib məsələdir və onun təmin olunması dövlətin əsas fəaliyyət istiqamətlərindən biridir. Yol hərəkəti təhlükəsizliyinin

aktuallığı küçə yol şəbəkəsində mövcud olan hərəkət şəraiti və avtomobillərin artım tempi ilə funksional formada qarşılıqlı əlaqəlidir.

Yol hərəkəti təhlükəsizliyinin təmin olunması çoxşaxəli fəaliyyətdir və sistemli xarakter daşıyır. Bu sistemin mərkəzi elementi kimi «sürücü» faktoru çıxış edir. Avtomobil parkının dinamik inkişaf tempi yollarda nəqliyyat axınlarının intensivliyini artırır və bu da öz növbəsində yüksək təhlükə mənbəyini idarə edən sürücülərə qarşı irəli sürülən tələbləri daha da sərtləşdirir. Yol hərəkəti təhlükəsizliyinin təmin edilməsi səviyyəsinin yüksəldilməsi və yol-nəqliyyat hadisələrinin sayının azaldılması istiqamətində mühüm nailiyyətlər əldə etmək üçün sürücülərin şəxsi məsuliyyətinin artırılması məsələsi aktual bir problem kimi gündəmdə durur [2, s.27]. Belə ki, statistik göstəricilərə əsasən dünyada baş verən yol-nəqliyyat hadisələri nəticəsində hər 23 saniyədə bir insan həyatını itirir.

Bu qlobal problemlərin rəasional həllində yol hərəkəti sahəsindəki münasibətləri tənzimləyən qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi və beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycan Respublikası öz tarixi müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra bir sıra beynəlxalq nəqliyyat təşkilatlarına üzv olmuş, beynəlxalq nəqliyyat konvensiyalarına qoşulmuş və nəqliyyat daşımaları sahəsində bir çox dövlətlərlə müvafiq sazişlər bağlamışdır. Respublikada əsası Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş hüquqi islahatların həyata keçirilməsi həlledici əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan, «Yol hərəkəti

haqqında» Beynəlxalq Konvensiyaya Azərbaycan Respublikasının qoşulması təqdirəlayiq haldır.

Eyni zamanda qeyd etməliyik ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən aparılan uğurlu siyasət kontekstində yol hərəkəti təhlükəsizliyinin etibarlı şəkildə təmin edilməsi istiqamətində mühüm tədbirlər həyata keçirilir, yol infrastrukturunu müasirləşir, maddi texniki baza gücləndirilərək yeni informasiya kommunikasiya texnologiyaları tətbiq edilir və bu məsələ Möhtərəm Prezidentin daim nəzarətindədir. Belə ki, «Yol-nəqliyyat hadisələri ilə əlaqədar təhlükəsizlik tədbirlərinin gücləndirilməsi və yol hərəkətinin tənzimlənməsi sahəsində idarəetmənin şəffaflığının artırılması ilə bağlı tədbirlər haqqında» Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən 2012-ci il dekabrın 26-da müvafiq Sərəncam imzalanmış, habelə ölkə Prezidentinin 2018-ci il 27 dekabr tarixli Sərəncamı ilə «Azərbaycan Respublikasında yol hərəkətinin təhlükəsizliyinə dair 2019-2023-cü illər üçün Dövlət Proqramı» təsdiq edilmişdir və s [3, s.183-189]. Bu cür aktların qəbul edilməsi göstərdiklərimizə bariz nümunədir.

Sosial-iqtisadi problemlərin geniş spektri arasında yol hərəkəti təhlükəsizliyinin təmin olunması üzrə tədbirlərin işlənilməsi və həyata keçirilməsi vacib əhəmiyyətə malikdir. Belə tədbirlərin reallaşdırılması nəzəri, qanunverici və praktik məsələlərin eyni zamanda həll edilməsi amili ilə mürəkkəbləşir və bu problemə konseptual elmi yanaşmaların formalaşmasını zərurətə çevirir.

Ölkədə ilk dəfə olaraq qəbul edilmiş «Yol hərəkəti haqqında» Qanunda (1998-ci il) “yol hərəkəti təhlükəsizliyi” termini ifadə olunaraq ona qanunvericilik səviyyəsində aşağıdakı kimi normativ hüquqi anlayış ve-

rilmişdir (maddə 1): yol hərəkəti iştirakçılarının və cəmiyyətin yol-nəqliyyat hadisələrindən və onların nəticələrindən müdafiə olunma dərəcəsini göstərən yol hərəkəti vəziyyətidir [4, s.3]. Bu anlayışa verilmiş tərifdən göründüyü kimi, definisiya iki baza kateqoriyadan ibarətdir: «yol hərəkəti» və «təhlükəsizlik».

Yol hərəkəti mürəkkəb dinamik sistemdir. O, müxtəlif nəqliyyat vasitələrinin və piyadaların küçə və yollarda hərəkətinin məcmusundan ibarətdir. Başqa sözlə, yol hərəkəti dedikdə “nəqliyyat vasitəsi-yol” kimi texniki kompleksdən istifadə edilməklə yük və sərnişinlərin məkanda yerdəyişməsi ilə bağlı şəxsi və ictimai tələbatın ödənilməsi üzrə fəaliyyət başa düşülür.

Yol hərəkətində «təhlükəsizlik» anlayışını elmi cəhətdən təhlil edərkən, onun mahiyyətini nəzəri cəhətdən əks etdirən üç əsas prinsipi (elementi) fərqləndirmək mümkündür: 1) maraq (dövlət, ictimai və s.); 2) təhlükəyə dayanıqlıq (qəzalardan, yol-nəqliyyat hadisələrindən və s.); 3) yol hərəkəti iştirakçılarının azadlığı. Bu baxımdan, aşağıdakı məzmununda hipotezəni irəli sürmək olar: yol hərəkətinin təhlükəsizlik səviyyəsinin yüksəldilməsində əsas yol, başlıca istiqamət – hərəkət sərbəstliyini məhdudlaşdıran, yol hərəkətində iştirak etmənin optimal müddətinə mənfi təsir göstərən amillərin mümkün olan maksimum dərəcədə aradan qaldırılmasıdır [5, s.17]

Hesab edik ki, yürüdülməyən hipotezəni yol hərəkəti təhlükəsizliyi konsepsiyasında və onun tərkib elementlərinin təmin olunması strategiyasında nəzərə almaq daha məqsəddüzdür.

Yol hərəkəti təhlükəsizliyinə xas olan əsas əlamətlər (təhlükə, dövlət-idarəetmə fəaliyyəti) və onların arasında mövcud olan dialektik əlaqə onun müstəqil hüquqi təbiətə malik olmasına və ayrıca hüquqi kateqoriya qismində fərqləndirilməsinə imkan yaradır. Söhbət müasir dövrdə formalaşmaqda olan nəqliyyat hüququnun tərkibində «yol hərəkəti təhlükəsizliyi» adlı hüquq institutundan gedir. Bu hüquq institutu yol hərəkəti sahəsində təhlükəsizliyin təmin olunması ilə bağlı yaranan ictimai münasibətləri tənzimləyən hüquq normalarının məcmusunu (sistemini) ehtiva edir. Belə yanaşma həm də elmi-nəzəri, həm də hüquqi-praktiki baxımdan, xüsusilə əhəmiyyətlidir [6, s.27].

Yol hərəkəti təhlükəsizliyi anlayışının hüquqi təbiəti ilə bağlı qeyd edə biləri ki, o, özünü hüquqi, sosial və iqtisadi kateqoriya kimi biruzə verir və funksional təyinatına malikdir – yol hərəkəti sahəsində hüquq qaydalarının təmin olunması və bərpası, hüquqpozmaların xəbərdarlığı və qarşısının alınması. Bu kortekstdə yol hərəkəti təhlükəsizliyi anlayışı «sürücü–avtomobil–yol» sisteminin bütün komponentlərini əhatə edir.

Yol hərəkəti təhlükəsizliyinin təmin olunması işində yol hərəkətinin təşkili, onun idarə edilməsi və texniki nizamlama vasitələrinin sistemli şəkildə geniş təbliğ olunması hərəkətin orta sürətinin artmasına, yolların ötürmə qabiliyyətinin yüksəlməsinə və nəqliyyat axınının bərabərliyini təmin etməklə, ətraf mühitin çirklənməsinin qarşısının alınmasına yönəlmişdir [7, s.155].

Yol hərəkəti prosesində nəqliyyat təhlükəsizliyi effektiv şəkildə təmin olunmalıdır. Hüquq elmində (doktrinada) formalaşmış mövqeyə əsasən, qeyd etməliyə ki, nəqliyyat təhlükəsizliyi dedikdə təşkilati-texniki, maliyyə və normativ hüquqi tədbirlərlə təmin

olunmuş milli nəqliyyat sisteminin vəziyyəti başa düşülür. Belə vəziyyət nəqliyyat sistemində qəzaların, yol nəqliyyat hadisələrinin və bu sistemin fəaliyyətinə qeyri-qanuni müdaxilənin maksimum dərəcədə qarşısının alınmasını təmin edir, həmin prosesdə iştirak edən şəxslərin nəqliyyat hadisəsindən və onun nəticələrindən müdafiə olunma dərəcəsinə əks etdirir.

Nəqliyyat təhlükəsizliyinin üç növü fərqləndirilir: texniki-texnoloji təhlükəsizlik, antiterror təhlükəsizliyi, təşkilati–struktur hazırlıq (təhlükəsizlik).

Bununla yanaşı, elmi ədəbiyyat səhifələrində və qanunvericilik aktlarında “nəqliyyatda təhlükəsizlik” anlayışı da işlədilir. Nəqliyyatda təhlükəsizlik dedikdə iki növ təhdidə qarşı tədbirlər başa düşülür: 1) nəqliyyat vasitələrinin hərəkət qaydalarının pozulması; 2) nəqliyyatda ictimai qaydaların, sanitariya, yangından mühafizə və əmlakın qorunması qaydalarının pozulması.

Beləliklə, nəqliyyat təhlükəsizliyinin təmin olunması elə bir sistemdir ki, o, özudə təhlükədən müdafiə olunmanın iki bloku – «nəqliyyat vasitəsinin istismarında təhlükəsizliyin təmin edilməsi» və «nəqliyyat infrastrukturunu obyektlərinə və nəqliyyat vasitələrinə qanunsuz müadxilə aktlarından təhlükəsizliyin təmin edilməsi» üzrə kompleks tədbirləri ehtiva edilir.

Nəqliyyat vasitələrinin istismarı zamanı təhlükəsizliyin təmin edilməsi sistemli şəkildə həyata keçirilir. Bu sistemin tərkib hissəsinə aşağıdakıları aid etmək mümkündür: nəqliyyat vasitələrinin, yolların və nəqliyyat avadanlıqlarının konstruksiyasının layihələndirilməsi, istehsalı, sınağı və istismara buraxılması, istismarı və təmiri; nəqliyyat personalı xidmətçilərinin hazırlanması və peşə hazırlığının yüksəldilməsi; tibbi təminat və meteonazarət;

nəqliyyat infrastrukturunun fəaliyyətinə və nəqliyyat vasitələrinin hərəkətinə nəzarət; təşkilati-hüquqi tədbirlər; nəqliyyat hadisələrinin başvermə səbəblərinin müəyyənləşdirilməsi üzrə aparılan tədqiqatlar və xidməti araşdırmalar və s.

Yol hərəkəti prosesi dinamik və kompleks xarakterli bir hadisədir, fəaliyyətdir. İctimai münasibətlərin bir növü kimi bu proses respublikada həyata keçirilən sosial-iqtisadi inkişaf strategiyası çərçivəsində və yol-nəqliyyat infrastrukturunun yaxşılaşdırılması, habelə avtomobilləşmə meyillərinin miqyasca genişlənməsi fonunda daimi dəyişir və təkmilləşir. Bu kontekstdə yol hərəkəti təhlükəsizliyinin təmin olunma səviyyəsinin daha da yüksəldilməsi istiqamətində, Dövlət Proqramında (2019-2023-cü illər) nəzərdə tutulduğu kimi, aşağıda göstərilən perspektiv tədbirlərin reallaşdırılması, davamlı və stabil “təhlükəsiz yol hərəkəti sistemi”nin yaradılması baxımından olduqca aktual görünür:

- yol hərəkətinin təhlükəsizliyi sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi;
- yol hərəkətinin təhlükəsizliyi sahəsində müasir innovativ metodların tətbiq edilməsi;
- yol-nəqliyyat şəbəkəsində yol hərəkətinin bütün iştirakçılarının səmərəli, təhlükəsiz və rahat hərəkətini təmin edən müvafiq mobil strategiyasının hazırlanması;
- qəza təhlükəsi zamanı qəzadansonrakı xilasetmə, təcili və təxirəsalınmaz tibbi yardım fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi və təkmilləşdirilməsi;
- yol hərəkətinin təhlükəsizliyi sahəsində ictimai iştirakçılığın təmin edilməsi;
- yol hərəkətinin təhlükəsizliyi sahəsində maarifləndirmə, təbliğat və təşviqat işinin təkmilləşdirilməsi;
- yol hərəkəti və nəqliyyatdan istifadə mədəniyyətinin artırılması və s.

Qeyd olunanlarla yanaşı, yol hərəkətinin təhlükəsizliyi sahəsində vahid dövlət siyasətini formalaşdıran və onun həyata keçirilməsini təmin edən, nəzarət və əlaqələndirmə funksiyasını icra edən fəaliyyətin təşkil edilməsi, bu sahədə şəffaflığın və qanunçuluğun gücləndirilməsi və vətəndaşlarla münasibətdə etik davranış qaydalarına riayət olunmasının təmin edilməsi, milli texniki reqlamentlərin tətbiqi, statistik məlumatların analitik təhlili və preventiv tədbirlərin həyata keçirilməsi, görülmüş işlərin səmərəliliyinin monitorinqi və s. bu kimi zəruri tədbirlərin görülməsi «təhlükəsiz yol hərəkəti sistemi»nin etibarlı və effektiv işləməsinə zəmin yaradan amillər qismində səciyyələnir.

Ə D Ə B İ Y Y A T :

1. Azərbaycan Respublikasının nəqliyyat hüququ. Dərslük. 3-cü nəşr / E.Ə.Əliyev. Bakı, «UniPrint» nəşriyyatı, 2011, 676 s.
2. Zeynalov R.M., Əliyev E.Ə. Yol hərəkəti təhlükəsizliyinin hüquqi təminat sistemində sürücü faktoru və onun psixoloji durumu. Bakı, «Kooperasiya» nəşriyyatı, 2015, 64 s.
3. Yol hərəkəti təhlükəsizliyinin hüquqi təminatı. Sənədələr toplusu. II nəşr/ Tərdib edən: E.Ə.Əliyev. Bakı, «Günəş-B» nəşriyyat-poliqrafiya müəssisəsi, 2019, 562 s.
4. «Yol hərəkəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu/ Buraxılışa məsul: B.C.Kərimli. Bakı, “Hüquq Yayın Evi”, 2017, 180 s.
5. Основы безопасност дорожного движения: учебное пособие/В.В.Головко, В.И.Майоров. М., ЭКСМО, 2008, 176 с.
6. Əliyev E.Ə. Yol hərəkəti təhlükəsizliyinin hüquqi əsasları Orta ixtisas məktəbləri üçün dərslük. Bakı, «UniPrint» nəşriyyatı, 2010, 368 s.
7. Əliyev Ə.B. Müasir yol hərəkətinin texniki nizamlaşdırılması vasitələri və problemləri. Bakı, «Çaşıoğlu», 2000, 160 s.

